

POSTANOWIENIE

Dnia 1 marca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marek Dobrowolski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Adam Redzik

Arkadiusz Sopata (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z wniosku K.K.

z udziałem I.K., A. K., X.K., P. K., E.K., Y.K. i Ż. K.

o stwierdzenie nabycia spadku po D. K.

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 1 marca 2021 r.

skargi nadzwyczajnej Rzecznika Praw Obywatelskich od postanowienia Sądu Rejonowego w W. z dnia 21 listopada 2016 r., sygn. akt I Ns (...)

- 1. zmienia zaskarżone postanowienie w punkcie I w ten sposób, że: „spadek po D. K. zmarłym 12 sierpnia 2015 r. w W., ostatnio stale zamieszkałym przy ul. (...) w W., nabyli na podstawie ustawy:**
 - żona K.K. w 1/2 części,**
 - siostra I.K. w 2/16 części,**
 - siostra A.K. w 2/16 części,**
 - brat H. K. w 2/16 części,**
 - bratanek Y. K. w 1/16 części,**
 - bratanica Ż. K. w 1/16 części,**
 - wszyscy wprost”;**
- 2. znosi wzajemnie koszty postępowania skargowego przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

Rzecznik Praw Obywatelskich, działając na podstawie art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz.U. 2020, poz. 627) w zw. z art. 115 § 1 i § 1a i art. 89 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2019, poz. 825 z późn. zm., dalej: u.SN), skargą nadzwyczajną z 17 września 2020 r. zaskarżył prawomocne postanowienie Sądu Rejonowego w W. z dnia 21 listopada 2016 r., sygn. akt I Ns (...), z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności orzeczenia z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej oraz wniósł o jego uchylenie w całości i wydanie orzeczenia co do istoty sprawy.

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 2 w zw. z art. 89 § 2 u.SN zaskarżonemu postanowieniu zarzucił rażące naruszenie:

1) prawa materialnego poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 933 § 1 k.c. polegające na przyjęciu, że żona spadkodawcy, dziedzicząca w zbiegu z jego rodzeństwem oraz zstępnymi rodzeństwa, nabyła spadek po zmarłym na podstawie ustawy w 1/4 części, podczas gdy według art. 933 § 1 k.c. udział spadkowy małżonka, który dziedziczy w zbiegu z rodzicami, rodzeństwem i zstępnymi rodzeństwa spadkodawcy wynosi połowę spadku;

2) prawa materialnego poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 932 § 2, 4 i 5 k.c. polegające na przyjęciu przez sąd, że rodzeństwo i zstępni rodzeństwa spadkodawcy nabyli spadek na podstawie ustawy w łącznej wysokości 3/4 części, podczas gdy zgodnie z regułami ustalonymi w art. 932 § 2, 4 i 5 k.c. w sytuacji braku zstępnych spadkodawcy i gdy żaden z rodziców spadkodawcy nie dożył otwarcia spadku, udziały spadkowe przypadające spadkobiercom, którzy znajdują się w dalszych kręgach dziedziczenia ustawowego: rodzeństwu i zstępnym rodzeństwa, dziedziczącym razem z małżonkiem spadkodawcy, wynoszą łącznie połowę spadku;

3) prawa procesowego poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 670 i art. 677 § 1 k.p.c. polegające na wydaniu postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku zgodnie z treścią wniosku jednego ze spadkobierców, bez zbadania, jaki jest

rzeczywisty stan prawny w zakresie wielkości udziałów spadkowych przypadających każdemu ze spadkobierców, podczas gdy przepisy: 670 i 677 § 1 k.p.c. obligują sąd spadku do badania z urzędu kręgu spadkobierców i sposobu dziedziczenia, niezależnie od tego, co wskazują uczestnicy postępowania spadkowego.

Ponadto, Rzecznik Praw Obywatelskich stosownie do art. 89 § 1 pkt 1 u.SN, zaskarżonemu orzeczeniu zarzucił naruszenie konstytucyjnej zasady zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP oraz konstytucyjnego prawa do dziedziczenia chronionego w art. 21 ust. 1 i 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP ze względu na funkcjonowanie w obrocie prawnym wadliwego postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku, pozostającego w rażącej sprzeczności z rzeczywistym stanem prawnym w zakresie wysokości udziałów spadkowych, które przypadły każdemu ze spadkobierców z mocy ustawy z chwilą otwarcia spadku, uniemożliwiając tym samym należyte uporządkowanie spraw spadkowych po zmarłym D. K.

W uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej Rzecznik Praw Obywatelskich wskazał, że postanowieniem z 21 listopada 2016 r. w sprawie o sygn. I Ns (...) Sąd Rejonowy w W., I Wydział Cywilny, na wniosek K.K., przy udziale I.K., A. K., H.K., Y.K. oraz Ż. K. stwierdził, że spadek po D. K., zmarłym 12 sierpnia 2015 r. w W., nabyli wprost na podstawie ustawy: żona K.K. w 1/4 części, siostra I.K. w 3/16 części, siostra A.K. w 3/16 części, brat H. K. w 3/16 części, bratanek Y. K. w 3/32 części oraz bratanica Ż. K. w 3/32 części. Żaden z uczestników nie złożył apelacji, co sprawiło, że postanowienie stało się prawomocne.

Dnia 6 marca 2018 r. wnioskodawczyni K.K. złożyła wniosek o sprostowanie postanowienia spadkowego w trybie art. 350 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., które Sąd Rejonowy w W. postanowieniem z 9 kwietnia 2018 r. oddalił. Natomiast postanowieniem z 13 lipca 2018 r. Sąd Okręgowy w W. (II Cz (...)) oddalił zażalenie w tej sprawie. Przed Sądem Rejonowym w W. toczyło się także postępowanie w sprawie o sygn. II Ns (...) z wniosku P.K. i X.K. o zmianę postanowienia spadkowego z 21 listopada 2016 r. wydanego w sprawie I Ns (...). Wniosek został jednak oddalony postanowieniem z 27 września 2019 r. Natomiast złożona w sprawie o sygn. II Ns (...) apelacja została prawomocnie oddalona przez Sąd

Okręgowy w W. postanowieniem z 22 lipca 2020 r. (II Ca (...)).

W dalszej części uzasadnienia Rzecznik Praw Obywatelskich stwierdził, że zaskarżone postanowienie zostało wydane z naruszeniem powołanych w zarzutach przepisów i jest ewidentnym błędem sądu. Błąd ten ma charakter rażący, gdyż do jego ustalenia nie potrzeba przeprowadzenia złożonych procesów intelektualnych. W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich nie ulega wątpliwości, że stwierdzone uchybienia nie są wynikiem odmiennej wykładni prawa, czy też konsekwencją wyboru jednej z możliwych do przyjęcia interpretacji. Zastosowanie art. 932 § 2, 4 i 5 k.c. i art. 933 § 1 k.c., w brzmieniu obowiązującym w dacie śmierci spadkodawcy, nastąpiło z rażącym naruszeniem ich treści, sformułowanej przez ustawodawcę w sposób jednoznaczny, niebudzący wątpliwości. Ponadto na gruncie przedmiotowej sprawy podstawa skargi nadzwyczajnej określona w art. 89 § 1 pkt 2 u.SN uaktualniła się również w rażącym naruszeniu prawa procesowego, tj. art. 670 i art. 677 § 1 k.p.c. Zgodnie z tymi przepisami sąd spadku jest zobowiązany działać z urzędu: pozostaje związany wnioskiem tylko co do osoby spadkodawcy, a krąg spadkobierców i sposób dziedziczenia ustala samodzielnie. Tymczasem na gruncie przedstawionej sprawy, zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich, sąd poprzestał na uwzględnieniu wniosku o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłym D. K., który został złożony przez jego żonę K. K., bez zbadania rzeczywistego stanu prawnego. W treści wniosku wadliwie określono wielkość udziałów przypadających poszczególnym spadkobiercom, a w zaskarżonym postanowieniu sąd powielił ten błąd. Tym samym dopuścił się rażącego uchybienia wskazanym przepisom prawa procesowego, które obligowały go do zbadania sposobu dziedziczenia z urzędu, szczególnie pod kątem zgodności z przepisami prawa materialnego obowiązującymi w dacie śmierci spadkodawcy, niezależnie od tego, na co wskazywali uczestnicy postępowania. Ujawnione uchybienia proceduralne, w ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich, mają charakter ewidentny i bezsporny, dający się stwierdzić nawet bez dokonywania pogłębionej analizy sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Dopuszczalność wniesienia skargi nadzwyczajnej uwarunkowana jest spełnieniem szeregu przesłanek ustawowych, które dzieli się na przesłanki formalne i materialne. Wśród przesłanek materialnych wyróżnia się ogólną przesłankę funkcjonalną, która musi stanowić podstawę każdej skargi nadzwyczajnej, oraz przesłanki szczególne, spośród których przynajmniej jedna powinna być podstawą danej skargi nadzwyczajnej (zob. K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 460; zob. także: wyrok Sądu Najwyższego z 30 czerwca 2021 r., I NSNc 191/21; postanowienie Sądu Najwyższego z 25 czerwca 2020 r., I NSNc 48/19).

Przesłanki formalne odnoszą się do substratu zaskarżenia, terminu i podmiotów uprawnionych do wniesienia skargi. Zgodnie z art. 89 § 1 u.SN, skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub wojskowego kończącego postępowanie w sprawie, które nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Z kolei z art. 115 § 1 u.SN wynika, że skarga nadzwyczajna od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r., może być wniesiona w okresie 6 lat od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy. Stosownie do art. 115 § 1a u.SN, skarga nadzwyczajna od prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, które uprawomocniło się przed jej wejściem w życie, może być wniesiona wyłącznie przez Prokuratora Generalnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich.

Przesłanki materialne skargi nadzwyczajnej odnosi się do konieczności zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (przesłanka funkcjonalna) oraz do naruszenia przez zaskarżone orzeczenie zasad lub wolności i prawa człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP, rażącego naruszenia przez orzeczenie prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego (przesłanki szczególne).

W przedmiotowej sprawie nie budzi wątpliwości legitymacja Rzecznika Praw Obywatelskich do wniesienia skargi nadzwyczajnej, dochowanie terminu na jej

wniesienie i jej dopuszczalność z perspektywy ustawowych ograniczeń w zakresie przedmiotowym (art. 89 § 3 i art. 115 § 1 u.SN). Zaskarżone postanowienie zakończyło postępowanie w sprawie i uprawomocniło się po dniu 17 października 1997 r. W sprawie brak podstaw do uchylenia orzeczenia bądź jego zmiany w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Brak podstaw do wniesienia skargi o wznowienie bądź o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Przedmiotowe postanowienie obecnie nie może być uchylone w innym trybie jak tylko poprzez wniesienie skargi nadzwyczajnej.

Podstawą szczególną skargi nadzwyczajnej w przedmiotowej sprawie wskazaną przez Rzecznika Praw Obywatelskich jest przede wszystkim naruszenie przez zaskarżone postanowienie w sposób rażący prawa materialnego i procesowego. Wskazana podstawa skargi znajduje oparcie w art. 89 § 1 pkt 2 u.SN, zgodnie z którym skarga nadzwyczajna może być wniesiona, o ile orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Przesłanka ta jest zbliżona treściowo do jednej z podstaw skargi kasacyjnej w postępowaniu cywilnym. Zgodnie bowiem z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. skargę kasacyjną strona może oprzeć na podstawie polegającej na naruszeniu prawa materialnego przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Przepis art. 89 § 1 pkt 2 u.SN zawiera w stosunku do tego przepisu dwie różnice: wymóg rażącego naruszenia prawa oraz brak zawężenia podstawy jedynie do naruszenia prawa materialnego. Podstawą skargi nadzwyczajnej może być tylko rażące naruszenie prawa, przy czym może to być także naruszenie prawa procesowego. W obu przypadkach, a więc w skardze kasacyjnej i w skardze nadzwyczajnej, konieczne jest wykazanie, że naruszenie prawa nastąpiło przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie (zob. K. Szczucki, *op.cit.*, s. 465).

Wobec powyższego można dodać, że na gruncie art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. naruszenie prawa materialnego przez niewłaściwe zastosowanie polega na błędnym przyjęciu lub zaprzeczeniu związku, jaki zachodzi między faktem ustalonym w procesie a normą prawną [zob. T. Ereciński, *Komentarz do art. 398(3) Kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński (red.), J. Gudowski, K. Weitz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, tom III, Postępowanie rozpoznawcze*,

LEX 2016, pkt 15]. Polega ono na błędnym podciągnięciu konkretnego stanu faktycznego pod hipotezę normy prawnej (błąd subsumcji). Naruszenie prawa materialnego w tej formie polegać może także na niezastosowaniu określonej normy prawnej do konkretnego stanu faktycznego, pomimo istnienia podstaw do dokonania subsumcji (wyrok Sądu Najwyższego z 3 lipca 1997 r., I CKN 179/97). Gdy ustalony w sprawie stan faktyczny, będący podstawą rozstrzygnięcia, nie odpowiada hipotezie zastosowanej normy prawnej, oznacza to, że doszło do naruszenia prawa materialnego przez jego niewłaściwe zastosowanie (wadliwą subsumcję) [postanowienie Sądu Najwyższego z 20 czerwca 1997 r., II CKN 246/97]. Takie rozumienie naruszenia prawa materialnego przez niewłaściwe zastosowanie może być odniesione do naruszenia, o którym mowa w art. 89 § 1 pkt 2 u.SN.

Natomiast przez rażące naruszenie prawa należy rozumieć naruszenie prawa na tyle wyraźne, że do jego ustalenia nie jest konieczne prowadzenie złożonych procesów intelektualnych (zob. K. Szczucki, *op.cit.*, s. 467). Również Sąd Najwyższy, w co najmniej kilku orzeczeniach, wskazał, że „rażące” naruszenie musi być „oczywiste”, czyli „widoczne dla przeciętnego prawnika *prima facie* bez konieczności wnikliwej analizy” (zob. postanowienie z 29 marca 2019 r., V CSK 326/18; wyroku z 8 czerwca 2017 r., SNO 22/17; wyroku z 20 maja 2020 r., I NSNc 28/19). O rażącym naruszeniu prawa może być mowa wówczas, gdy miało miejsce naruszenie przepisu o takim znaczeniu dla prawidłowego rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy, iż mogło to mieć istotny wpływ na treść zaskarżonego orzeczenia (zob. A. Kotowski, *Skarga nadzwyczajna na tle modeli kontroli odwoławczej*, Prokuratura i Prawo 2018, nr 9, s. 51-85). Z kolei z wyroku Sądu Najwyższego z 20 marca 1996 r., II PRN 4/96 (OSNP 1996, nr 20, poz. 305) wynika, że naruszenie prawa jest rażące wtedy, gdy w jego następstwie powstają skutki niemożliwe do aprobaty w świetle wymagań praworządności, czy też powodujące niemożność akceptacji zaskarżonego orzeczenia jako aktu wydanego przez organ praworządnego państwa. Nie ulega wątpliwości, że prawidłowe określenie kto i w jakiej części dziedziczy, dla porządku prawnego, zwłaszcza w zakresie ochrony prawa własności, ma kapitalne znaczenie.

Ponadto w odniesieniu do instytucji skargi nadzwyczajnej Sąd Najwyższy

wskazał, że ocena tego, czy doszło do rażącego naruszenia prawa jest uzależniona od takich kryteriów jak: pozycja naruszonej normy w hierarchii norm prawnych, istotność naruszenia, a także skutki naruszenia dla stron postępowania. Niedopuszczalne jest przy tym kwestionowanie ustaleń faktycznych poczynionych przez sąd, gdyż ta podstawa zarzutu dotyczy wyłącznie czynności interpretacyjnych, których przedmiotem są przepisy prawa (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 20 maja 2020 r., I NSNc 28/19; wyrok Sądu Najwyższego z 8 maja 2019 r., I NSNc 2/19).

Przepis art. 89 § 1 u.SN wymaga, aby korekta orzeczenia, która ma nastąpić w trybie postępowania zainicjowanego skargą nadzwyczajną, nie tylko wynikała ze stwierdzenia zaistnienia którejś z przesłanek z art. 89 § pkt 1-3 u.SN, ale wiązała się również z koniecznością zapewnienia stanu zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, o której mowa w art. 89 § 1 *in principio* u.SN. Warunek ten ustawodawca formułuje w koniunkcji z realizacją przesłanek z art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN. Z istoty i aksjologii demokratycznego państwa prawnego wynika m.in. zasada pewności, co do prawa i prawidłowości stosowania prawa przez organy państwa. Orzeczenia sądowe powinny być sprawiedliwe, wydane w oparciu o przepisy prawa, które są stosowane i zinterpretowane w sposób prawidłowy, a w końcu powinny odzwierciedlać zebrany i poprawnie oceniony materiał dowodowy.

Zgodnie z art. 1025 § 1 k.c. wniosek o stwierdzenie nabycia spadku może złożyć osoba mająca w tym interes. Do kręgu osób uprawnionych do złożenia wniosku o stwierdzenie nabycia spadku po danym spadkodawcy należy przede wszystkim zaliczyć każdego spadkobiercę. O ile spadkodawca nie sporządził testamentu zasadne jest stwierdzenie nabycia spadku na podstawie ustawy (art. 926 § 2 k.c.). W myśl art. 931 § 1 k.c. w pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek; dziedziczą oni w częściach równych. Jednakże część przypadająca małżonkowi nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości spadku. Stosownie do art. 932 § 1 k.c., w braku zstępnych spadkodawcy powołani są do spadku z ustawy jego małżonek i rodzice. Na mocy art. 932 § 4 k.c. jeżeli jedno z rodziców spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadł, przypada rodzeństwu spadkodawcy w częściach równych. Zgodnie z art. 932 § 5 k.c., jeżeli którekolwiek

z rodzeństwa spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku pozostawiając zstępnych, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego zstepnym. Na podstawie art. 933 § 1 k.c. udział spadkowy małżonka, który dziedziczy w zbiegu z rodzicami, rodzeństwem i zstepnymi rodzeństwa spadkodawcy, wynosi połowę spadku. Z kolei, art. 1015 § 1 k.c. stanowi, że oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku może być złożone w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania. Wedle art. 1015 § 2 k.c. brak oświadczenia spadkobiercy w terminie określonym w § 1 jest jednoznaczny z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza.

Z dołączonych akt przedmiotowej sprawy wynika, że D. K. zmarł 12 sierpnia 2015 r. i nie pozostawił testamentu. Spadkodawca w chwili śmierci był żonaty z K.K. i nie posiadał dzieci. W chwili śmierci spadkodawcy nie żyli już jego rodzice H. K. i A.K. oraz jeden z braci A.K. A zatem w niniejszej sprawie przy uwzględnieniu przepisów powołanych powyżej do kręgu spadkobierców po D.K. należeli żona – wnioskodawczym K.K., siostra – uczestniczka I.K., siostra – uczestniczka A.K., brat – uczestnik H.K. oraz dzieci brata A. K. – uczestnicy Y. K. i Ż. K.

Jak wynika z treści art. 933 § 1 k.c. udział spadkowy małżonka, który dziedziczy w zbiegu z rodzicami, rodzeństwem, zstepnymi rodzeństwa spadkodawcy wynosi połowę spadku. A zatem w niniejszej sprawie wnioskodawczyni – małżonce spadkodawcy przypada spadek w 1/2 części (8/16 części). Pozostała część na podstawie art. 932 § 2 i 4 k.c. podlegała podziałowi pomiędzy rodzeństwo spadkodawcy – przy uwzględnieniu iż na podstawie art. 931 § 1 k.c. w miejsce zmarłego brata A.K. wstąpiły jego dzieci Y. K. i Ż. K. – w taki sposób, że siostrze I.K. przypada spadek w 2/16 części, siostrze A. K. przypada spadek w 2/16 części, bratu H. K. przypada spadek w 2/16 części zaś bratankom Y.K. i Ż. K. przypada spadek po 1/16 części.

Mając powyższe na uwadze Sąd Rejonowy w W. winien był tak orzec w zaskarżonym postanowieniu. Jak się zdaje sugerując się wnioskiem o stwierdzenie nabycia spadku dokonał omyłki, czym rażąco naruszył wskazane w przedmiotowej skardze przepisy prawa materialnego i procesowego. Rację ma bowiem Rzecznik Praw Obywatelskich, że stwierdzone uchybienia nie są wynikiem odmiennej

wykładni prawa, czy też konsekwencją wyboru jednej z możliwych do przyjęcia interpretacji, ale opierają się na błędnym podciągnięciu konkretnego stanu faktycznego pod hipotezę normy prawnej, co doprowadziło do nieprawidłowego rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy, w ten sposób, iż miało istotny wpływ na treść zaskarżonego orzeczenia. Ponadto niewłaściwe zastosowanie wskazanych przepisów doprowadziło do powstania skutków niemożliwych do aprobaty w świetle wymagań praworządności, powodujących niemożność akceptacji zaskarżonego orzeczenia jako aktu wydanego przez organ praworządnego państwa. Błędne określenie kto i w jakiej części dziedziczy jest niezwykle istotne dla porządku prawnego, zwłaszcza w zakresie ochrony konstytucyjnego prawa dziedziczenia i własności spadkobierców.

Nie ulega wątpliwości, że postanowienie sądu o stwierdzeniu nabycia spadku ma charakter deklaratoryjny, a więc nie kształtuje nowego, ale stwierdza istniejący stan prawny. Przepisy prawa cywilnego łączą nabycie spadku z chwilą otwarcia spadku (art. 925 k.c.), a otwarcie spadku następuje z chwilą śmierci spadkodawcy (art. 924 k.c.). A zatem nabycie praw i obowiązków wchodzących w skład spadku nie jest uzależnione ani od złożenia przez spadkobiercę oświadczenia o przyjęciu spadku, ani też od uzyskania przez niego orzeczenia właściwego organu państwowego. Inaczej mówiąc, związanie przez ustawę nabycia spadku przez spadkodawcę ze zdarzeniem prawnym, jakim jest śmierć osoby fizycznej, oznacza, że z chwilą śmierci spadkodawcy (a więc z chwilą otwarcia spadku), spadkobierca wchodzi z mocy samego prawa w ogół praw i obowiązków należących do spadku, (uchwała Sądu Najwyższego z 20 listopada 1992 r., III CZP 140/92, OSNC 1993, nr 4, poz. 64; wyrok Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2013 r., I CSK 262/12, wyrok SA w Krakowie z 30 września 2015 r., I ACa 799/15). Jednocześnie podkreślenia wymaga, że postanowienie sądu o stwierdzeniu nabycia spadku, stosownie do art. 1027 k.c., stanowi wyłączny dowód nabycia praw do spadku względem osoby trzeciej, która nie rości sobie praw do spadku z tytułu dziedziczenia (obok zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia). Spadkobierca nie może udowodnić swoich praw do spadku, w tym także wysokości przysługującego mu udziału spadkowego, za pomocą jakichkolwiek innych dowodów.

W niniejszej sprawie postanowienie spadkowe stwierdza nabycie praw i obowiązków wchodzących w skład spadku po D. K. w sposób odmienny, niż nastąpiło to z mocy samej ustawy z chwilą otwarcia spadku. A zatem pozostaje w sprzeczności z rzeczywistym stanem prawnym. W efekcie spadkobiercy D. K. znaleźli się w stanie niepewności prawnej co do wielkości przysługujących im praw spadkowych, a w konsekwencji – co do możliwości swobodnego dysponowania udziałami spadkowymi przyznanymi im w drodze zaskarżonego postanowienia, tym bardziej, że rozporządzenie nimi, ponad udział wynikający z norm prawa materialnego, może wiązać się z daleko idącymi konsekwencjami.

W rezultacie również podniesiony w skardze nadzwyczajnej zarzut naruszenia art. 2, art. 21 ust. 1 i art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP jest zasadny. W wyniku błędnego zastosowania powyższych przepisów doszło bowiem do naruszenia zasady bezpieczeństwa prawnego, która jest bezpośrednio związana z zasadą zaufania obywatela do państwa i stanowi konieczny wymóg jej realizacji. Prawo, w myśl tej zasady, powinno być stosowane w taki sposób, aby możliwa była przewidywalność działań organów państwa, a przez to też prognozowanie działań własnych zainteresowanego (por. wyrok TK z 20 stycznia 2009 r., P 40/07, OTK-A 2009, nr 1, poz. 4). Poza tym w doktrynie podkreśla się, że wskazane zasady opierają się na założeniu, iż organy państwa, w tym również sądy, powinny działać w sposób budzący w jednostce poczucie stabilności oraz bezpieczeństwa prawnego (zob. M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 2, w: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz.*, Wolters Kluwer Polska, 2019).

Jednocześnie zaskarżone postanowienie godzi w konstytucyjne prawo dziedziczenia i prawo własności, podlegające szczególnej ochronie. Zgodnie z art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia, a prawa te podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej. Konstytucja RP chroni również własność i prawo dziedziczenia (art. 21 ust. 1). Ochrona zaś konstytucyjnego prawa dziedziczenia należy do państwa. Z jednej strony przejawia się on w obowiązku zagwarantowania obywatelom takich instrumentów prawnych, które skutecznie umożliwią im uregulowanie spraw spadkowych, z drugiej – w obowiązku respektowania istniejących reguł dziedziczenia, określonych przez normy prawa materialnego.

A zatem istotna jest tu rola zarówno ustawodawcy, jak i wymiaru sprawiedliwości. Instrumentem prawnym mającym na celu urzeczywistnienie prawa dziedziczenia jest instytucja stwierdzenia nabycia spadku. Stwierdzenie nabycia spadku następuje na wniosek zainteresowanych osób, po przeprowadzeniu postępowania sądowego. Co istotne, sąd spadku ma ustawowy obowiązek działania z urzędu (art. 670 i art. 677 § 1 k.p.c.). W związku z tym uczestnicy postępowania spadkowego mają prawo oczekiwać, że sąd zbada przedstawioną przez nich sprawę wszechstronnie oraz rzetelnie, a w efekcie stwierdzi nabycie spadku przez spadkobierców, choćby byli nimi osoby inne niż te, które wskazali uczestnicy, w udziałach odpowiadających normom prawa materialnego, choćby we wniosku wskazano inne udziały.

Na gruncie niniejszej sprawy działania podjęte przez sąd spadku nie doprowadziły do urzeczywistnienia prawa dziedziczenia spadkobierców zmarłego D. K., w szczególności wdowy po zmarłym K.K., która w wyniku zaskarżonego orzeczenia spadkowego została pozbawiona części ułamkowej spadku przynależnej jej z mocy ustawy. Tym samym zaskarżone orzeczenie spadkowe doprowadziło do uszczuplenia jej praw majątkowych, skoro sąd z rażącym naruszeniem prawa materialnego stwierdził, że K.K. nabyła spadek w 1/4, nie zaś w 1/2 części. A zatem gwarantowana w Konstytucji RP ochrona tych praw stała się w istocie iluzoryczna.

Przechodząc do oceny przesłanki ogólnej skargi nadzwyczajnej, należy przypomnieć, że do podstawowych zasad wywodzonych z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP) należy w szczególności: zasada ochrony zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasada bezpieczeństwa prawnego jednostki. W związku z tym zarówno przebieg postępowania jak i prawomocne rozstrzygnięcie sprawy powinno zapewnić jednostce poczucie pewności co do stosowania obowiązujących przepisów prawa. W przypadku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, powyższe wyraża się w podejmowaniu z urzędu przez sąd czynności zmierzających do ustalenia prawidłowego kręgu spadkobierców oraz udziału w spadku poszczególnych spadkobierców. Sąd Rejonowy w W. tego nie zrobił,

czym naruszył konstytucyjną zasadę demokratycznego państwa prawnego, w szczególności zaś zasadę zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego w zakresie prawa do dziedziczenia i własności. Tym samym zaskarżone orzeczenie, choć wydaje się skutkiem oczywistej omyłki, w sposób rażąco narusza wskazane w skardze przepisy i powinno zostać uchylone dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Sąd Najwyższy zniósł wzajemnie koszty postępowania kierując się zasadą, że zniesienie kosztów w postępowaniu ze skargi nadzwyczajnej, wnoszonej *de lege lata* wyłącznie przez podmioty publiczne, jest zawsze uzasadnione publicznymi celami tego postępowania. W ocenie Sądu Najwyższego, art. 398¹⁸ k.p.c. stosowany w postępowaniu skargowy z mocy art. 95 pkt 1 u.SN egzemplifikuje wskazaną zasadę.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 u.SN orzekł jak w pkt 1 postanowienia.